

Alþingi
Erindi nr. P 132/653
komudagur 16.1.2006

Elín Valdís Þorsteinsdóttir, nefndarritari,
allsherjarnefnd Alþingis,
Austurstræti 8-10,
150 Reykjavík.

Reykjavík 12. janúar 2006

Efni: Umsögn Rannsóknastofu í kvenna- og kynjafræðum við Háskóla Íslands um frumvarp til laga um breytingu á almennum hegningarlögum, nr. 19, 12. febrúar 1940 (heimilisofbeldi). Löggjafarþing 2005-2006.

Rannsóknastofa í kvenna- og kynjafræðum (RIKK) vill lýsa ánægju sinni með að fá þetta frumvarp til umsagnar og fagnar vilja löggjafans til að þyngja refsingar í ofbeldismálum er lúta að heimilisofbeldi. RIKK er þó ósammála þeirri grunnaftöðu refsiréttarnefndar að ekki sé þörf á sérákvæði sem vísi til ofbeldis karla gegn konum og saknar þess að greinargerðin endurspeglar ekki þá miklu þekkingu sem liggur fyrir um eðli heimilisofbeldis og tengsl þess við ofbeldi karla gegn konum.

Sérþekking

Til að byrja með er ástæða til að minna á mikilvægi þess að lög og meðfylgjandi greinargerðir endurspegli bestu mögulegu þekkingu samfélagsins á tilteknum málaflokkum á hverjum tíma. Mikilvægt er að lögróðir aðilar vinni með öðrum sérfræðingum í samfélaginu sem búa yfir sérþekkingu á þeim málaflokkum sem eru til skoðunar hverju sinni, en vöntun er á víðtækari þekkingu um eðli og einkenni heimilisofbeldis í því frumvarpi sem hér er til umsagnar. Hér er einungis fjallað um heimilisofbeldi sem málefni fjölskyldunnar, eða tengdra aðila, en ekki fjallað um þær kynjuðu birtingamyndir sem heimilisofbeldi hefur í langflestum tilvikum. Eðlilegra hefði verið að fleiri aðilar með sérþekkingu á heimilisofbeldi hefðu fengið aðkomu að forvinnu frumvarpsins svo hægt hefði verið að nýta þá sérþekkingu sem fyrir finnst í samfélaginu. Í þessu samhengi er einnig vert að minnast á að þrátt fyrir íslenskt samfélag búi yfir töluverðri þekkingu á sviði heimilisofbeldis (sbr. Kvennaathvarfið, Stígamót, Karlar til ábyrgðar, og fleiri) þá er brýn þörf á frekari rannsóknum á því sviði. Helstu rannsóknir sem gerðar hafa verið um ofbeldi gegn konum og/eða heimilisofbeldi eru eftirfarandi:

Fyrsta rannsóknin sem gerð var hér á landi á heimilisofbeldi var rannsókn þeirra Hildigunnar Ólafsdóttur, Sigrúnar Júlíusdóttur og Þorgerðar Benediktsdóttur, Ofbeldi í íslenskum fjölskyldum (1982). Niðurstöður þeirrar rannsóknar sýndu, svo að ekki varð um villst, að konur væru beittar ofbeldi á heimilum sínum.

Rannsókn Þórdísar Sigurðardóttur frá 1997 að beiðni nefndar skipaðrar af dómsmálaráðherra um orsakir, umfang og afleiðingar heimilisofbeldis og annars ofbeldis gegn konum og börnum staðfesti eldri rannsóknir sem hafa sýnt að ofbeldi gegn konum er á margan hátt ólíkt ofbeldi gegn körlum. Ofbeldi gegn körlum er oftast framið af ókunnugum en ofbeldi gegn konum af einhverjum sem þær þekkja. Niðurstöðurnar sýna að þegar um er að ræða ofbeldi milli hjóna eða sambýlisfólks er ofbeldið oft endurtekið.

Síðasta stóra rannsóknin sem fór fram á ofbeldi gegn konum á Íslandi var í umsjón Þóru Steingrímisdóttur en hún sá um framkvæmd samnorrænnar rannsóknar á Íslandi á ofbeldi gegn konum sem hófst árið Íslenska úrtakið taldi 670 konur og af þeim kváðust 49% hafa orðið fyrir ofbeldi á lífsleiðinni. Fimmta hver kona sem sætt hafði ofbeldi sagðist enn þjáast af völdum þess en 96% kvennanna hafði ekki greint frá ofbeldinu sem þær höfðu mátt þola. Niðurstöður íslensku rannsóknarinnar voru nokkuð svipaðar og á hinum Norðurlöndunum en þó skar Ísland sig úr hvað kynferðislegt ofbeldi varðar en alls sögðu 33% íslensku þátttakendanna að þær hefðu einhvern timann á ævinni orðið fyrir kynferðislegu ofbeldi.

Ofantaldar rannsóknir sýna fram á alvarleika kynbundins ofbeldis sem samfélagslegs fyrirbæris og benda til þess að það þurfi að rannsaka betur eðli og sérstöðu þess konar ofbeldis í íslensku samhengi.

Ofbeldi gegn konum

Hugmyndafræðilegur útgangspunktur þessa frumvarps og meðfylgjandi greinargerðar virðist vera málefni fjölskyldunnar og í því samhengi ofbeldi gegn nákomnum, sbr. fyrsta málsgrein í kaflanum 'Efni frumvarpsins'. Eðlilegt er að fjölskyldan sé einn af þeim þáttum sem tekið er mið af þegar litið er á heimilisofbeldi, en þó getur fjölskyldan ekki verið eini hugmyndafræðilegi útgangspunkturinn í frumvarpi sem tekur til heimilisofbeldis. Í greinargerðinni eru tekin upp rök fyrir því af hverju ætti ekki að leggja til sérákvæði sem vísar til ofbeldis karla gegn konum í þessu samhengi. Hér er RIKK ósammála niðurstöðum nefndarinnar og telur táknrænum eða réttarpólitískum áhrifum slíks sérákvæðis ekki vera gert nægilega hátt undir höfði.

Á alþjóðavettvangi er ofbeldi karla gegn konum í auknum mæli skilgreint út frá hugtökunum kyn og vald og endurspeglast þessi skilningur í ýmsum skjölum Sameinuðu þjóðanna og Evrópu sambandsins. Ísland hefur til dæmis skrifað undir *yfirlýsingu Sameinuðu þjóðanna um afnám ofbeldis gagnvart konum*. En eins og segir í formála yfirlýsingarinnar, sem hér er á ensku:

“...violence against women is a manifestation of historically unequal power relations between men and women, which have led to domination over and discrimination against women by men and to the prevention of the full advancement of women, and that violence against women is one of the crucial social mechanisms by which women are forced into a subordinate position compared with men,”

Allar rannsóknir og tölur sýna það ótvírætt að heimilisofbeldi er ekki kynhlutlaust fyrirbæri heldur þvert á móti hefur sérlega kynjaðar birtingamyndir þar sem konur eru þolendur og karlar gerendur í langflestum tilfellum. Kynblind umræða, eins og í greinargerð þeirri sem hér er til umfjöllunar, sniðgengur kynbundna birtingarmynd ofbeldisins, og á þannig á hættu að yta undir ríkjandi karllægt sjónarhorn. Hún breiðir þannig yfir mismunandi þarfir og hagsmuni kynjanna og sérþekkingu byggða á sjónarmiðum þolenda. Brýn þörf er á því að réttarkerfið, sem og aðrar stofnanir samfélagsins, geri sér grein fyrir og viðurkenni kynbundið ofbeldi sem veigamikinn þátt af þeirri mismunun sem konur verða fyrir í samfélaginu. Eitt af aðalmarkmiðum frumvarps sem lýtur að heimilisofbeldi ætti því að vera að endurspeglar þann skilning

og jafnframt að bæta réttarvernd kvenna þegar kemur að kynbundnu ofbeldi, sem er verulega ábótavant.

Þó svo að í greinagerðinni segi meðal annars að slíkt sérákvæði væri erfitt að orða þá er vandséð að sérákvæði í lögum um heimilisofbeldi ásamt greinargerð þar sem gert er grein fyrir kynbundnum birtingarmyndum heimilisofbeldis muni kollsteypa íslenskri réttarhefð. Hér er á ferðinni verðugt verkefni fyrir lögfróða aðila í samstarfi við sérfræðinga sem þekkja einkenni og eðli heimilisofbeldis að finna lausn á.

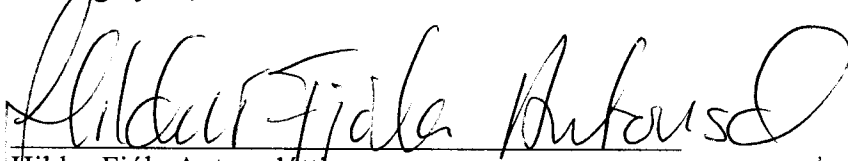
Heildstæð endurskoðun á íslenskum lögum

Eins og fram hefur komið í málaflutningi frjálsra félagasamtaka og annara sem hafa látið sig ofbeldi gegn konum varða hefur verið kallað eftir heildstæðri endurskoðun á íslenskum lögum með tilliti til kynbundins ofbeldis. Ástæðan er sú að réttarkerfinu hefur ekki tekist að tryggja réttarvernd kvenna þegar kemur að kynbundnu ofbeldi. Eðlilegt væri að það frumvarp sem hér er til umsagnar væri hluti af þeirri heildarvinnu og lagður væri metnaður í að smíða bestu hugsanlegu lög sem taka mið af eðli kynbundins ofbeldis.

Í slíkri vinnu er eðlilegt að horfa til þeirra ríkja sem framsækin lög á þessu sviði. Sænsku *Kvinnofrid* lögin og hin svokallaða austurríska leið varðandi heimilisofbeldi eru metnaðarfullar tilraunir sem taka mið af þeim kynjaða veruleika sem við búum við. En austurríska leiðin felst í því að sá sem fremur ofbeldi inn á heimili er fjarlægður af heimilinu af yfirvöldum í stað þess að þolendur þurfi að flýja heimili sitt. Það er þó alveg ljóst að breytt lög leysa ekki sjálfkrafa rótgróin menningarleg munstur svo sem kynbundið ofbeldi og því er afar mikilvægt að þeim fylgi öflug fræðsla fyrir alla þá aðila og stofnanir sem koma að slíkum málum.

Að lokum skal minna á að sérfræðingar á Rannsóknastofu í kvenna- og kynjafræðum bjóða að sjálfsögðu fram þekkingu sína á þessu sviði sem og fleirum.

Virðingafyllst,

Hildur Fjola Antonsdóttir,

f.h. Rannsóknastofu í kvenna- og kynjafræðum við Háskóla Íslands.